

Vážené dámy, vážení pánové!

Nejprve bych chtěl z celého srdce poděkovat organizacím *Filosofi lungo l'Oglio* a *Gariwo*, že při přípravě inaugurace Zahrady spravedlivých v Brescien, u příležitosti prvního Evropského dne spravedlivých (*Prima Giornata Europea dei Giusti*), vzpomněli mého učitele, českého filosofa Jana Patočku. Je to velká pocta, kterou si Jan Patočka dožijista zaslouží a jejíž odlesk padá i na českou filosofickou obec jako celek, protože bez nadsázky lze říci, že právě on ji v průběhu 20. stolenní nově konstituoval a my dnes různými způsoby rozvíjíme jeho dědictví. Proto jsem také velmi poctěn, že zde mohu v zastoupení české filosofické obce promluvit.

Úvodem mi dovolte, abych připomněl, co se nám v českém kulturním prostředí bezprostředně vybaví při slově Brescia: nenápadná návštěva tří mladíků z Prahy, kteří navštívili Bresciu před 114 lety, v září 1909. Mladý spisovatel Max Brod, jeho bratr Otto a šestadvacetiletý úředník pražské pobočky italské pojišťovny *Assicurazioni Generali* – jistý Franz Kafka byli na krátké dovolené v Rivě a do Brescien je přilákala epochální letecká přehlídka, kterou si nenechali ujít nejen členové italské královské rodiny, ale ani slavný Giacomo Puccini či Gabriele d'Annunzio. Podobně jako tisíce jiných diváků viděl tehdy v Brescii i Franz Kafka poprvé letadlo ve vzduchu a téhož měsíce referoval o této hvězdné minutě dvacátého stolenní ve svém prvním novinovém článku v pražském deníku *Bohemia* – a už tehdy svým nezaměnitelným způsobem.

Vzdušné fantazie a vůbec pohyb vzhůru se napříště stanou častým motivem Kafkových próz. Jejich význam se prostírá od pocitu osvobození, který zažívá hrdina jedné Kafkovy povídky, poté co se – podobně jako na nějakém Chagallově obraze – volně vznosl nad Karlovým mostem v Praze, až po výstup vzhůru, „do Zákona“, jak to Kafka slýchal od starých pražských kabalistů a jak bude stoupat Josef K. do podkroví soudu.

Pohyb vzhůru je přítomen i v symbolice židovského svátku *tu bi-švat*, který se slaví sázením stromů počátkem jara, kdy ve stromech začíná stoupat míza – vzhůru, stejným směrem, jakým se stoupá i v kabalistickém Stromu života, po stupních jeho sefirot symbolizujících duchovní ctnosti, mezi nimiž nechybí spravedlivost, která je tématem dnešní slavnosti.

Jan Patočka, kterému dnes v Brescii sázíme strom v Zahradě spravedlivých, chápal podobný pohyb vzhůru – vmach vzpínající se nad každodenní starost o pouhou úživu jako jediný důstojný způsob života člověka. Tento vmach je mu tím, z čeho se zrodila evropská civilizace a co je při dnešním procesu jejího globalizování nejvíce ohroženo. K tomu, abychom vedli dobrý život, nestačí totiž užívat produktů vědy a techniky, třebaže z tohoto

vzmachu původně pocházejí. To samo vede k úpadku, jehož jsme dnes v prostředí masové společnosti, ženoucí se za co nejluxusnějším uspokojováním požitků a za chvilkovými rozptýleními, na každém kroku svědky.

Nežijeme dnes už sice ve většině světa v totalitárních režimech, jaké byly průvodním jevem ústupu Evropy z pozice pána světa, ale stále ještě prožíváme krizi, která vedla ke vzniku těchto diktatur (a vzpomeňme tady v Brescie, že oběťmi té diktatury, která má na svědomí holocaust, se stali i mnou vzpomenutý Otto Brod, stejně jako tři sestry Franze Kafky). Krize, která byla na počátku těchto hekatomb, byla zapříčiněna také tím, že si moderní člověk postupně uvědomil, že v době rozvíjející se moderní racionality nemůže již nacházet oporu v tom, v čem ji nacházeli jeho předkové, když Evropu budovali, totiž v náboženství a metafyzice transcendentního božství. Byl to právě Jan Patočka, kdo nás učil, že není vhodné si tuto krizi zastírat, nýbrž že je třeba si ji v co nejplnějším rozsahu uvědomovat a hledat způsoby jakými v ní jednat.

Při sledování duchovních dějin Evropy, jejích vzestupů a úpadků, našel Patočka téměř na samém začátku tohoto světodějného procesu postavu athénské Sókrata, kterého Platón podává jako myslitele, jenž podobný otřes prožívá a rozvrhuje způsob, jak se v ní zachovat. V jeho době je to krize způsobená postupným zhroucením světa mýtu řízeného tradičními božstvy, kdy se řecký člověk ocitá se svým rozumem sám tváří v tvář veškerenstvu světa přírody a lidí. A v této situaci přichází Sókratés s něčím, co Patočka zanechal jako svůj odkaz i nám dnešním, a tím je, Platónovými slovy řečeno, *epimeleia tés psychés*, péče o duši.

Duše je zde Sókratův titul pro to bytostné, co charakterizuje způsob bytí člověka v odlišnosti od všeho ostatního. Hlavní celkovou charakteristikou lidského způsobu bytí je, připomínal v této souvislosti Patočka, že se pohybuje mezi dvěma základními krajními možnostmi, kterým už vždy jaksi nereflexivně rozumí. Na jedné straně se duše vypíná k tomu, co Platón nazývá lidskou výtečností, *areté*, na druhé straně je schopna upadat do rozmanitých propastí špatnosti, *kakia*. Tato polarita charakterizující lidský život je něco, o čem tradiční mytická společenství dobře věděla a co se snažila rozmanitými předpisy a zákazy kodifikovat. Problémem však vždy nakonec zůstává, co přesně udělat v konkrétní situaci. Aby rozhodování člověka směřovalo vzhůru, k dobru, je třeba o duši pečovat, je třeba ji vychovávat, a to především v tom smyslu, aby pochopila, že ono dobro, k němuž má směřovat, není nic, co by bylo možno v konkrétních detailech vymezit a zformulovat do jednoznačných příkázání. Je naopak vždy úkolem jednotlivého člověka, aby svou soudností přišel na to, co je dobré tady a teď učinit. Možnost takové „péče o duši“, která chápe, že není lhostejné, co učiní a jak se zachová, že není „všechno dovoleno“, jak říká Dostojevského Ivan

Karamazov, vidí Patočka v „solidaritě otřesených“. Je to pojem, který sice pochází ze zákopů 1. světové války, ale který Patočka aplikuje na společenství všech těch, kdo jsou si dnes krizové situace lidstva vědomi a kdo jsou ochotni zúčastnit se hledání dobra ve světě, kde nevládnou žádní bohové.

Za takový projev solidarity otřesených považoval Patočka společenství Charty 77, které tváří v tvář totalitnímu režimu vystoupilo s požadavkem respektování lidských práv jako elementární spravedlivosti, jakou by měl stát svým občanům zaručit, zvláště když se k tomu v mezinárodních paktech zavázal. V jednotě se smyslem svého celoživotního filosofického usilování Patočka pochopil, že být mluvčím tohoto společenství je jeho dějinná povinnost a zaplatil za to svým životem.

Čest jeho památce.